

## חינוך לזכויות אדם בימי קורונה

### מערך שיעור בנושא: זכויות אדם בזמן משבר לתלמידי חטה"ב

השיעור נכתב על ידי מחלקת החינוך באגודה לזכויות האזרח בשיתוף עם קרן קטקו איילי

#### מבוא למורה

ההכרזה העולמית בדבר זכויות האדם מ-1948, ואמנות האו"ם המרכזיות שנוצרו בעקבותיה, הן אמות מידה ערכיות להערכת הניהול התקין של כל שלטון בעולם. ההכרזה כוללת 30 סעיפים המפרטים עשרות זכויות, שנחשבות חיוניות לכל אדם למימוש אנושיותו. אלו הן הזכויות לחיים, לביטחון אישי, למקלט מרדיפות, לאזרחות, לקבוצה גדולה של חירויות, לשוויון (איסור אפליה מטעמים שונים), לכבוד אנושי ולהליך הוגן, וקבוצה של זכויות כלכליות-חברתיות ותרבותיות. מכיוון שזכויות אלה ראוי שכל יצור אנושי יהנה מהן, הן נחשבות זכויות אדם. פירוש הדבר, שכל אדם באשר הוא רשאי לתבוע את קיומן ממי שנחשבים חייבים לקיים אותן, וקודם כל מרשויות המדינה שבה הוא חי.

למרות שראוי לקיים תמיד את זכויות האדם, לא ניתן לקיים אותן תמיד במלואן. לעיתים נוצרת התנגשות בין זכות אדם אחת לאחרת, בין אחת או יותר מזכויות האדם לבין אינטרס ציבורי חשוב, או בין אחת או יותר מזכויות האדם לבין ערך קולקטיבי של החברה בכללותה. במובן זה, זכויות האדם אינן מוחלטות. החשיבה במונחי זכויות האדם כוללת, אפוא, חשיבה על איזונים שונים שמתבקשים במקרים של התנגשויות בין זכויות האדם לבין עצמן, או ביניהן לבין אינטרסים או ערכים קולקטיביים, כשהשאיפה היא למזער ככל האפשר את הפגיעה בהן בשל חשיבותן הרבה.

המאבק בהתפשטות מגפת הקורונה מעורר לא מעט סוגיות ושאלות הקשורות לזכויות אדם. התפרצות הנגיף בישראל הביאה את המדינה לחוקק תקנות לשעת חירום על מנת לעצור את התפשטות המגפה. פעולות לבלימת המגיפה הן הכרחיות לשם השמירה על בריאות הציבור ועל הזכות של כולנו לבריאות ולחיים. עם זאת, צעדים דרסטיים להגבלת תנועה, מניעת התכנסויות, טיסות וכניסה לישראל, השבתת לימודים ומקומות עבודה – בעיקר כאשר הם מתמשכים מעבר למספר שבועות – מובילים לפגיעה קשה בזכויות האזרחים. על הפגיעה בזכויות אדם, גם בשעת משבר, להיות מידתית. לפיכך, כל מהלך שנעשה לטובת המאבק בקורונה חייב להיבחן בכובד ראש גם בהיבט של צמצום הפגיעה בזכויות אדם.

אנו מזמינות אתכם לעשות שימוש במערך השיעור ובמצגת הנלווית לו כדי להכיר לתלמידים ולתלמידות את המושג של זכויות אדם ואת משמעותן של כמה זכויות יסוד, להעלות את מודעותם למקרים של התנגשות בין זכויות ופגיעה כפולה בזכויות המתרחשים בישראל בתקופה זו במסגרת המאבק בהתפשטות נגיף הקורונה, ולעורר דיון חינוכי על חשיבות צמצום הפגיעה בזכויות אדם גם בשעת משבר.

השיעור מתאים לתלמידי חטה"ב אך בהתאמות נכונות ניתן להעבירו (במלואו או חלקים מתוכו) גם בגילאים צעירים או בוגרים יותר.

בברכה,

צוות מחלקת החינוך, האגודה לזכויות האזרח בישראל.

מערך שיעור זה מכיל חומר שלא אושר באופן מפורש לשימוש על ידי בעלי זכויות היוצרים בו. השימוש כאמור נעשה למטרות לימוד, חינוך והוראה; היקף תפוצת המערך יוגבל למטרות אלה בלבד, והחלקים שנלקחו מהיצירות המקוריות הם רק אלו שמאפשרים לנו ללמד על נושא השיעור. שמם של בעלי הזכויות צוין בהתאם והיצירות לא סולפו או שונו במידה העולה על הנדרש. במידה ואת/ה בעלת הזכויות ביצירה כלשהי ואת/ה מבקש/ת שנפסיק לעשות בה שימוש, נא צור אתנו קשר ב-mail@acri.org.il.

## חלק א': זכויות אדם - מהן

← נתחיל בצפייה בסרטון קצר: זכויות אדם - זה מגיע לנו

### אז מה ראינו?

- אילו מקרים מתוארים בסרטון? אילו אוכלוסיות נפגעות מיוצגות בו?
- כיצד באה לידי ביטוי האפליה על פי הסרטון?
- איך זה, לדעתך, שהילדים בסרטון מדברים ככה? הם באמת חושבים שזה מגיע להם?
- ומה את/ה חושב/ת על כך?



3

לאחר הצפייה, נחدد את המסרים של הסרטון באמצעות כמה שאלות:

- איזה מקרים ראינו בסרטון? (אפליה בכניסה למועדון, ביטול השכרת דירה, חוסר שוויון בשכר, אי קבלה לבי"ס, מחסור בשירותים רפואיים נגישים, אלימות משטרתית)
- אילו אוכלוסיות מיוצגות בו? (יוצאי אתיופיה, ערבים, נשים, מזרחים, תושבי פריפריה)
- כיצד באה לידי ביטוי האפליה על פי הסרטון?
- איך זה שהילדים בסרטון מדברים ככה? מה, הם באמת חושבים שזה מגיע להם?
- ומה אתם/ן חושבים על כך?

נסביר: בסרטון, כמו בחיים לפעמים, יש קבוצות, אנשים ואפילו ילדים שהם והמשפחות שלהם סובלים מאפליה במשך כל כך הרבה זמן עד שהם מפנימים את דיכוי הזכויות שלהם, וחושבים על עצמם שמגיע להם פחות מאשר לאחרים.

### זכויות אדם - מהן



**זכויות האדם הן 'זכויות טבעיות' - זכויות שמוקנות לכל אדם באשר הוא אדם, מכוח טבעו וכבודו האנושי.**

- מהן זכויות?
- מהן זכויות אדם?

4

לכאורה, התשובה פשוטה: "זכויות אדם" הן זכויות של בני אדם. אולם, מה הן בכלל "זכויות"?

• נבקש מהתלמידים/ות לנסות להסביר - מהן זכויות?

לא כל מה שאנחנו אומרים עליו שהוא "זכותי" או "זכותך" – הוא אכן זכות במובן המדויק שנציע כאן. אנו נגדיר "זכות" כאיזושהי הכרה בכך שמישהו, או צד כלשהו, חייב - לפי מערכת הכללים המוסכמת - להתנהג בצורה מסוימת או לתת משהו מסוים למישהו אחר.

לדוגמה: אם קניתי מנוי קיץ לבריכה שכולל 20 כניסות, אז בחברה שלנו בישראל, שיש בה הסכמה חברתית וגם חוקים שלפיהם צריך לקיים הסכמים, מגיע לי שהבריכה תיתן לי להיכנס בשעריה 20 פעמים באותה העונה ( אפשר גם לעורר דיון בשאלה על זכויות הקשורות ביחסים בין בני אדם, בהתאם לנורמות חברתיות. למשל, אם הסכמתי על דבר כלשהו עם חבר או חברה, האם ההסכם הזה מקנה לי זכות?).

• אם כן, מהן זכויות אדם?

זכויות האדם הן זכויות שיש לכולנו, בני האדם, מעצם היותנו בני אנוש. התפיסה שדוגלת בזכויות האדם היא תפיסה שמצהירה על כללים שראוי שיתקיימו ביחסים שבין בני האדם במסגרת חברה, בכלל, וביחסים שבין השלטון לבין האזרחים בפרט. זכויות האדם נועדו בעיקר להגן עלינו מפני בעלי הכוח בחברה (בדרך כלל, בעלי הכוח הם הקבוצות המשתתפות בשלטון). זכויות האדם מחייבות את השלטון לנקוט בפעולות אקטיביות על מנת להגן ולאפשר לציבור האזרחים למצות את זכויותיהם וליהנות מהן, ובד בבד להימנע מלנקוט פעולות המגבילות את הציבור מליהנות מזכויות אלה.

חשוב לציין שלא כל החברות מכירות בתפיסה זו. מדינות רבות בעולם מקבלות את העיקרון שיש להעניק לכל אזרח זכויות יסוד מסוימות, אך לא תמיד נוהגות כך הלכה למעשה. ממשלות רודניות אינן מאפשרות לאזרחיהן ליהנות מזכויות האדם וחירויות גם אם אלה כלולות בחוק או בחוקת המדינה.



לאחר שהסתיימה מלחמת העולם השנייה בשנת 1945, ראו מדינות העולם את הזוועות שעוללו בני אדם לבני אדם אחרים. המלחמה לימדה שאין לסמוך על מי שיש לו כוח לשלוט, כי בעלי הכוח עלולים לנצל את הכוח שלהם לרעה ולפגוע באחרים.

כדי למנוע תופעות כאלה בעתיד, הוחלט לכתוב הכרזה על זכויות האדם, והיא נקראה: **ההכרזה לכל באי העולם בדבר זכויות האדם**. בהכרזה, שנתקבלה באו"ם ב-10 בדצמבר 1948, זה יש 30 סעיפים המפרטים עשרות זכויות אדם. כאן בשקף מופיעות רק כמה מהמרכזיות שבהן.

בארבעת השקפים הבאים נציג כמה מזכויות האדם העיקריות; חשוב להכירן כיוון שבהמשך השיעור נדון בהן בהקשר למשבר הקורונה הנוכחי.

**לפני שנסביר על כל זכות, נשאל את התלמידים/ות מה לדעתם/ן משמעותה.**

### הזכות לכבוד ולפרטיות



- לחיות ללא חשש מפגיעה, מהשפלה או מיחס מעליב
- להתקיים בכבוד
- לחיות ללא חשש מחדירה לפרטיותו
- שלא יפגעו בשמו הטוב ובערכו העצמי

6

לכל אדם זכות לחיות ללא חשש שמישהו יפגע בו, יעליב, או יבייש או ישפיל אותו (זוהי הגנה על האנושיות שבאדם).

זכותו של כל אדם להתקיים בכבוד (כחלק מן הזכויות החברתיות) – שיהיו לו תנאים בסיסיים לחיים כגון בית, אוכל, שירותי חינוך ובריאות.

זכותו של כל אדם לפתח את האישיות שלו – גם זה חלק מכבוד עצמי – לבחור את הבחירות שלו, לקבוע איך יחיה, היכן יחיה ועם מי, מה יעשה, במה יאמין, ושיתאפשר לו לבטא את עצמו וליצור.

**הזכות לפרטיות**, שהיא נגזרת של הזכות לכבוד, היא זכותו של אדם למרחב פרטי הנתון לשליטתו, מתוך הכרה כי ישנם תחומים בחיי אדם שאינם אמורים להיות ברשות הרבים ללא הסכמתו המפורשת.

זכותו של כל אדם לחיות ללא חשש שמישהו יחדור לחיים שלו, לבית שלו, למכתבים שלו או לחפצים שלו מבלי שהסכים לכך או בלי שידע על זה.

לאף אחד אין זכות לגלות לאחרים מידע על אדם אחר בלי סיבה מוצדקת. אסור לפרסם על אדם פרטים הנוגעים לחייו ולענייניו הפרטיים (כמו למשל מצב בריאותו, מצבו המשפחתי וכו').

לאף אחד אין זכות לעקוב אחרי אדם במטרה להפריע לו או להטריד אותו.

יש לכל אדם זכות שיכבדו את ערכו העצמי ושלא יפגעו בשמו הטוב.



כל בני האדם זכאים להגנה מפני פגיעה בחייהם ובגופם. חובת המדינה היא לשמור על ביטחונם האישי של תושבים בתחומים שבשליטתה.

הזכות לחיים, לביטחון ולשלמות הגוף אינה רק הזכות להימנע מפגיעה בגוף או בחיי אדם, היא גם כוללת את הזכות לחיות ללא פחד מפני מוות, פגיעה פיזית או השפלה.

המדינה מחויבת לשמור על הזכות לחיים, לביטחון ולשלמות הגוף של כל אחד, ומחויבת גם להגן על החיים, הביטחון ושלמות הגוף של כלל האנשים בתחומים שבשליטתה - אזרחים, תיירים, עובד זרים או כל אדם אחר.



הזכות לחירות כוללת רשימה ארוכה של חירויות. נפרט רק כמה מהן:

**חופש המחשבה והדעה:** כל אדם רשאי להחזיק בכל דעה, גם אם היא לא מקובלת על ידי אחרים.

**חופש הביטוי:** כל אדם רשאי להביע את דעתו בכל עניין בכל דרך שהוא רוצה (עם זאת אדם אינו רשאי לבטא או לפרסם כל העולה על דעתו, למשל מטעמים של בטחון המדינה, או דברי דיבה על אחרים וכדומה).

**חופש התנועה** הוא זכות יסוד המוענקת לכל אדם מעצם הגדרת האדם כבן חורין, והוא מהווה תנאי חיוני להגשמת חירותו. זכות זו כוללת את החופש של אדם לנוע בחופשיות ממקום למקום, בלי שיגבילו אותו.

**חופש הבחירה:** החופש לבחור, להחליט, לפעול או להימנע מפעולה (מתוך הבנה כי האדם הוא יצור אוטונומי, תבוני הנושא באחריות למעשיו).

**חופש המחאה:** זכותו של כל אדם למחות נגד פעולות של הממשלה בכל דרך שהוא רוצה – בדרך של הפגנה, שביתה, כתיבת עצומה ועוד.

**חופש המידע:** כל אדם רשאי לקבל מידע בסיסי מלא ואמין על כל דבר הנוגע לענייניו על מנת שיוכל לגבש עמדה מנומקת על כל נושא. חובת הרשויות להעביר מידע לאזרחים.

**חופש דת וחופש מדת:** לכל אדם מותר להאמין בכל דת שהוא רוצה ולקיים את המנהגים שלה. כל אדם רשאי לא להאמין ולא להשתייך לדת כלשהי ולא לקיים כל מנהג דתי. אסור לקפות על אף אחד לקיים מנהגים דתיים.

**הזכות לשוויון**

**זכותו של כל אדם**

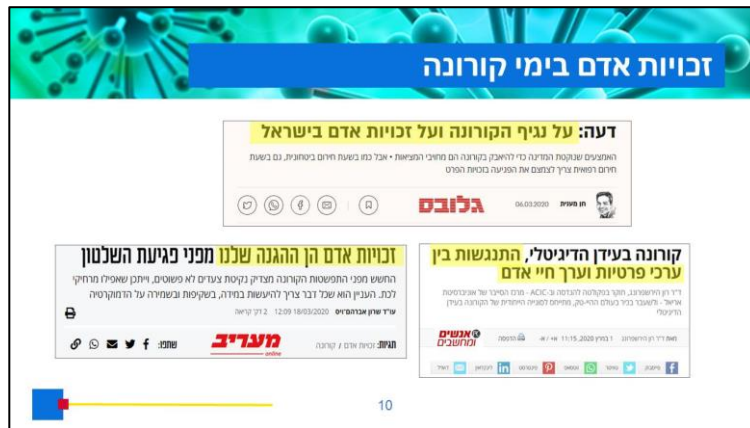
- לקבל יחס שוויוני ללא הבדל של דת, גזע, לאום, מין, שפה או השקפה.
- ליהנות משוויון בפני החוק.
- לא לסבול מאפליה בעבודה, בכניסה למקומות ציבוריים, בבית חולים, ובכל מקום אחר.

9

הזכות לשוויון מבוססת על כך שכל בני האדם שווים זה לזה, כלומר: אין אנשים שהם שווים יותר מאחרים. משמעות זכות זו היא **שוויון בזכויות ובחובות בחברה, ללא הבחנה על בסיס דת, גזע, לאום, מין, שפה, נטייה מינית, השקפה פוליטית וכו'.** הזכות לשוויון חשובה ביותר, משום שיחס לא-שוויוני פוגע בכבוד האדם ובתחושת הערך העצמי שלו, וגורם לו לחוש קיפוח, תסכול, כעס וחוסר שייכות לחברה. לכולנו יש זכות לשוויון בפני החוק. המשמעות היא שאותו החוק חל על כל האזרחים, והוא מחייב את כולנו בצורה שווה, ללא קשר למוצא שלנו או למעמד שלנו בחברה.

הזכות לשוויון כוללת גם את הזכות לשוויון הזדמנויות. על אף שאנו שונים זה מזה, לכולנו צריכה להיות הזדמנות שווה להגיע לאותם ההישגים. החובה להתייחס באופן שוויוני לאנשים חלה לא רק על רשויות השלטון, אלא גם על גופים פרטיים. כך, לדוגמה, אי קבלת אדם לעבודה על רקע מין, גזע או דת כאשר נתוניו מתאימים לתפקיד אסורה בישראל על פי חוק שוויון הזדמנויות בעבודה.

## חלק ב': זכויות אדם בימי קורונה



בזמני משבר, לדוגמה בזמן מגפת הקורונה שהתפרצה בעולם בתקופה הנוכחית, הסכנה של פגיעה בזכויות האדם גדולה יותר מתמיד. זה קורה מכיוון שתקופות משבר מגדילות לעיתים את הפוטנציאל להתנגשות ערכים וזכויות שונות. לא מפליא, אפוא, שיש באמצעי התקשורת ובשיח הציבורי עיסוק גדול בנושאים של זכויות אדם במיוחד בימים אלה.

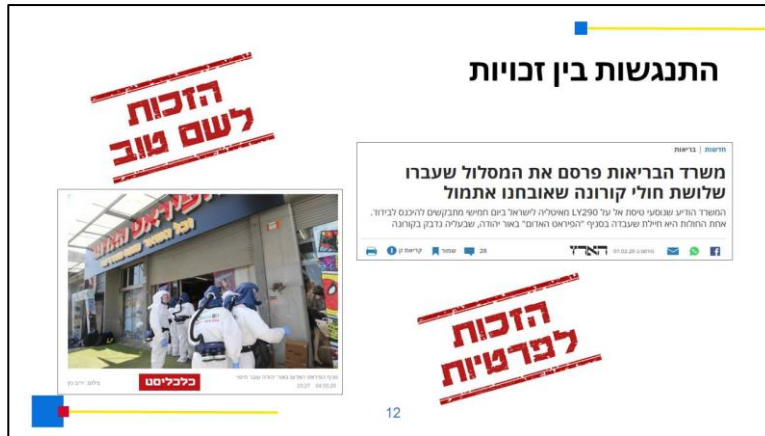
**נסביר:** זכויות האדם הן יחסיות ולא מוחלטות. זאת משום שזכות אחת עלולה להתנגש בזכות אחרת. כך למשל, הזכות לפרטיות אוסרת על אחרים לפתוח לנו את התיקים ולראות מה יש בתוכם. אך הצורך החברתי בביטחון מחייב שיבדקו לנו את התיקים בכניסה למקומות ציבוריים (כדי לבדוק שאין בתיק נשק). כך הזכות לפרטיות מתנגשת, במקרה זה, עם הצורך הכללי בביטחון.

**בשקפים הבאים נראה דוגמאות להתנגשות בין זכויות כפי שבאה לידי ביטוי בתקופה זו של משבר הקורונה.** נציג תחילה את הדוגמאות, ונבקש מהתלמידים לזהות אילו זכויות התנגשו ואיזו מהן גברה.



- ההחלטה שכל מי שחוזר מחו"ל צריך להיות בבידוד של 14 יום, שנעשתה כדי לשמור על בריאות הציבור, וכך גם ההנחיות להישאר בבתים במסגרת הסגר, או סגר שנכפה על שכונות וישובים ספציפיים – פוגעים בחירותם של תושבי המדינה – **בחופש התנועה** שלהם.
- כנ"ל גם סגירת השמיים – בתמונה מימין שפורסמה בעיתון אפשר לראות שהשדה ריק - אנשים נדרשים להישאר בבית, אי אפשר לנסוע לחו"ל... כמה משפחות נאלצו לבטל את החופשה המתוכננת שלהן לחו"ל? **הזכות לבריאות ולחיים גוברת במקרה זה על הזכות לחופש התנועה.**





דוגמה נוספת היא התנגשות בין הזכות לפרטיות ולשם טוב (נגזרות של הזכות לכבוד), לבין הצלת חיים – שתייהן נתפסות ומוכרות כזכויות אדם (יצוין, כי הזכות לפרטיות מעוגנת גם כחלק מן הזכות לבריאות בצורה של חובת חיסיון החולים).

**נשאל:** כיצד נפגעה במקרה זה הזכות לפרטיות במסגרת המאבק בהתפשטות נגיף הקורונה?

הפרסום באמצעי התקשורת של המסלול שעבר כל חולה כדי לאתר את מי שהיה איתו במגע – באיזה חנויות הוא היה ומתי (כולם יודעים מה הוא נוהג לקנות), באילו מסעדות (איפה הוא נוהג לאכול), בית כנסת (מה מנהגי הדת שלו), אירועי ספורט ותרבות (מה התחביבים שלו ומה הוא נוהג לעשות בשעות הפנאי), קווי אוטובוס ורכבת ולאן נסע... פרסום זה פוגע בצנעת הפרט ובזכות לפרטיות.

כדוגמה מנהל חנות הפיראט האדום שהיה בין הנדבקים הראשונים בישראל – הפרסום אודותיו פגע לא רק בו ובמשפחתו אלא גם גרם נזק כלכלי לעסק. **כדי לשמור על בריאות הציבור יש פגיעה בזכות לפרטיות; אבל הזכות לבריאות ולחיים גוברת.**

← נצפה בכתבת חדשות כאן 11 בנושא [מעקב בחסות הקורונה: הכלי החדש למאבק בנגיף מעורר מחלוקת](#) ששודרה בתאריך 15.3.2020 (אורך הסרטון 36: 2 דק').

**נשאל:** איזו זכות נפגעת מהחלטת הממשלה שהתקבלה כחלק מתקנות חירום במסגרת המאבק בקורונה?

ההחלטה לעקוב אחרי מיקום הטלפונים הניידים של אזרחי המדינה על מנת לאתר מי היה בסמוך לאדם שאובחן כחולה בקורונה, כדי להבטיח שכל מי שצריך להיות בבידוד יידע זאת והתפשטות המחלה תצטמצם, פוגעת גם היא בפרטיות של בני האדם.

למעשה, לממשלות יש מגוון כלים שמאפשרים לעקוב אחרי האזרחים – דרך הרשתות החברתיות, איכון טלפונים או האזנה לשיחות טלפון, ניטור הודעות ווטסאפ ועוד. **לפעולות אלו מחיר ברור של חזירה לפרטיות, ומן הצד השני, תועלת ברורה של איתור גורמי סיכון, בידודם, וכך מניעה או הקטנה של הפצת המחלה.**

**נשאל:** איזו זכות, לדעתכם, צריכה לגבור במקרה זה? האם הייתם מוכנים/ות ששב"כ יעקוב אחריכם באמצעות הטלפון למטרות אלה? האם ישנן דרכים אחרות להשיג את המטרה מבלי לפגוע בצורה כה קשה בזכות לפרטיות?

## התנגשות בין זכויות

"הבחירה לעשות שימוש בארגון הביטחון המסכל של המדינה לצורך מעקב אחר מי שאינם מבקשים לפגוע בה, מבלי שניתנה הסכמה לכך מצד מושאי המעקב, מעוררת קושי רב ביותר ויש לחתור למציאת חלופה הולמת אחרת, המגשימה את עקרונות הגנת הפרטיות".

"יש לשמור מכל משמר שהאירועים החריגים שעמם אנו מתמודדים בימים אלה לא יותירו אותנו עם מדרון חלקלק של שימוש באמצעים חריגים ופוגעניים ללא הצדקה".

(מתוך תמצית פסק הדין בב"ץ 2109/20; בב"ץ 2135/20; בב"ץ 2141/20; בב"ץ 2187/20).

הזכות  
לפרטיות

14

ביום 26.4.2020 קיבל בג"ץ את עתירת האגודה לזכויות האזרח ושלוש עתירות נוספות נגד החלטת הממשלה, שהסמיכה את השב"כ לאתר את כל האנשים שהיו במגע קרוב עם חולי קורונה. בפסק הדין נקבע, שסמכות הממשלה בחוק השב"כ להטיל על שב"כ לקדם אינטרסים ממלכתיים חיוניים לביטחון הלאומי של המדינה צריכה להתפרש בצמצום, וכי ככל שהמדינה מבקשת להמשיך להסתייע באמצעים הטכנולוגיים המצויים בידי שב"כ לצורך המאבק בקורונה, יש לקבוע סמכות זו בחקיקה ראשית.

נשאל: מה משמעות הציטוטים הללו מתוך תמצית פסק הדין באשר למידתיות הפגיעה בזכות לפרטיות על ידי איכון הסלולריים של חולי קורונה? **במקרה זה בג"ץ החליט שהזכות לפרטיות גוברת על תרומת המעקב להבטחת בריאות כלל הציבור** (ככל שהדבר נעשה ללא חקיקה).

## פגיעה כפולה בזכויות

הזכות  
לשוויון

**האם במשרד הבריאות החליטו לא לבדוק ערבים?**

בדבריה הפוליטיות בישראל לא מתבצעות כמעט בדיקות, הנתונים על מסתחף חולי הקורונה מתמסרים באיחור במשרד הבריאות לא מנתנים את הפרדע אין תענה לדוברי ערבים. "נפתח שלנו שזה יהיה מאוחר מדי, ונשהמיפה חתפיש נתחיל לריכ ביכנו על מעט השירותים שאנחנו מקבלים".

מאת: סוזא עראף 26.3.2020  
מקומית – שיחה

**דעה: למה נשים מתנדבות לצאת לחל"ת**

אין יוזמן שגל איך ששיטור הגשים הממסדיות נזמן משיטור הרבנים, חספי הגשים שהוקדנה הפיאה מושקף הוא ככל חסספי הרבירה מדוע ארבעים חודשים לשאר נבנים הא נשים, הגם שנבנים עולים שולל

**הקורונה עוד תחזיר את הנשים למטבח**

גלובס

26.03.2020

15

נסביר: המאבק במגפה והסגר משפיעים רבות על מציאות חיינו. בזמן שכולנו מתמודדים/ות עם ההשלכות הישירות על החירויות שלנו ועל מצבנו הכלכלי, ישנן **קבוצות החוות פגיעה כפולה – אותן אוכלוסיות שגם בימי שיגרה חוות אי שוויון וסובלות מאפליה**. המשבר הנוכחי מציף את הפערים החברתיים ומעמיק עוד יותר את הפגיעה באוכלוסיות אלה.

**דוגמה 1**: בסוף מרץ התבררה תמונה משונה מאוד, כאשר החלוקה הגיאוגרפית של הקורונה הצביעה על נתון מוזר במיוחד - מכלל היישובים הערביים בישראל אובחנו באותו זמן רק 36 חולי קורונה. בעקבות הנתון עלתה השאלה האם מתבצעות בדיקות במגזר הערבי, שכן לא יתכנו נתונים נמוכים כאלה. במגזר הערבי ביקרו בחריפות את משרד הבריאות ואת מדי"א בטענה שיש עיכוב מהותי בביצוע הבדיקות ביישובים הערביים. **הפגיעה הכפולה באה לידי ביטוי בדוגמה זו בכך שנמנע מן הערבים המימוש הבסיסי של זכותם לבריאות ולחיים, תוך פגיעה בזכות לשוויון.**

## דוגמה 2: למשבר הקורונה יש גם היבטים מגדריים.

**שאל:** על פי כותרות המאמרים, מדוע, לדעתכם, נשים נפגעות יותר מן המשבר בהשוואה לגברים?

62% מקרב דורשי דמי אבטלה בעקבות משבר הקורונה הן נשים, כמעט פי שניים מגברים. נתון זה משקף את הפערים ואת עומק הפגיעה בתעסוקת נשים. למרות שגברים עולים יותר (כיוון שהם מקבלים משכורת גבוהה יותר), ארגונים מעדיפים לשמר גברים בעבודה ולא נשים. מדוע?

חלק מההסבר נעוץ בעובדה שגברים יותר מנשים אווזים בתפקידי מפתח מקצועיים וניהוליים שארגון לא יכול לוותר עליהם. זאת, לעומת נשים שקרוב לשליש מהן (כ-30%) עובדות במשרות חלקיות (לעומת כ-12% מהגברים המועסקים), מה שתורם לקלות להיפרד מהן. בנוסף לכך, בעת האטה כלכלית מעסיקים זקוקים לגמישות גבוהה יותר מצד עובדים (לוחות-זמנים, עומסי עבודה וכו'), סוגיה שהיא הרבה יותר מורכבת עבור אימהות, ועל כן מטבע הדברים נשים נפגעות יותר (הכתבה המלאה בקישור:

[.https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001323234](https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001323234)

הכותרת השנייה מתייחסת לעובדה שמשבר הקורונה מעצים את חלוקת התפקידים המגדרית המובהקת בכל בית ישראלי ממוצע, שהיתה קיימת עוד לפניו. למרות התחושות הרבות של גברים ונשים ישראלים שהם מקיימים משק בית משותף ושוויוני, לפי המחקר נמצא שרוב מטלות גידול המשפחה וניהול משק הבית נופלות על כתפי האמהות. גם במצב החירום הנוכחי, במקרים רבים האם היא זו שנשארת להעסיק בבית את הילדים, גם אם זה על חשבון עבודתה, כדי שהאב ימשיך לעבוד (הכתבה המלאה בקישור:

[.https://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.8684781](https://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.8684781)

**הפגיעה הכפולה בנשים בעקבות משבר הקורונה באה לידי ביטוי בפגיעה בזכות לשוויון וכן בזכותן לעבוד ולהתפרנס, שגם היא אחת מזכויות האדם הבסיסיות.**

**פגיעה כפולה בזכויות**

**מסבר הקורונה**  
**הקורונה שלחה מאות אלפי עניים לטיפול נמרץ כלכלי**  
נגיף האבטלה המתפשט במשק מסכן איחוסיות שאיבדו את מקומם במשק. עובדים עם מילואי: עניים עובדים, משפחות חד-הוריות או עם מפרנס אחד, עובדים עם הכנסות לא מדווחות ומבקשי מקלט. להם, בידוד לא יעזור  
שחר אילן 26.03.20 כלכליסט

**קורונה: קורונה בישראל**  
**דיכאון, חרדות קיומיות וירידה בערך העצמי - כיצד ניתן לעזור נקשישים להתמודד עם הבידוד?**  
הבידוד הגבוה בכל משבר הקורונה אינו פשוט לאיש, וזכר להקשת אף יותר על האוכלוסייה התבוגרת. כך תוכלו לסייע בהפחת בידודם של הרוזים הנקשישים בתקופה המתחזרת  
חגית גולדמן 22.3.2020 01:13

**בלי שכר, בלי דמי אבטלה, מבקשי המקלט על סף קטסטרופה**  
על פי הערכות, כמחצית ממבקשי המקלט פטרו או הפאז לחופשה ללא תשלום בגלל הגבלות הקורונה. בניכוד לעובדים ישראלים, החזירה לא נחתה להם דבר. "אין לנו ממה לשלם שכירות וקניית אוכל, עוד מעט נהיה ברחוב", הם אמרו. בארגונים קוראים למשרד הרוזים להעניק להם "דשט ביטחון" שיזדה מקומית  
חגית גולדמן 17.3.2020


**קיום בכבוד**

16

**נציג את הכותרות ונשאל:** אילו אוכלוסיות נפגעות מיוצגות בכותרות אלה? מדוע הן נפגעות יותר מקבוצות אחרות?

**המשבר הנוכחי מציף את הפערים החברתיים ומעמיק עוד יותר את הפגיעה בקבוצות פגיעות שזכותן להתקיים בכבוד נפגעת כאשר המדינה אינה מספקת להן את הסעדים הנדרשים.**

**מידתיות ואיזונים בפגיעה בזכויות אדם**



"על כל המדינות למצוא את האיזון העדין  
בין הגנה על הבריאות, מניעת שיבוש  
כלכלי וחברתי, וכיבוד זכויות אדם."

ראש ארגון הבריאות העולמי מיד לאחר ההכרזה על נגיף הקורונה במגפה עולמית, 11.3.2020



\* איך מחליטים איזו זכות גוברת כאשר יש התנגשות בזכויות?

17

המשפט הבינלאומי הכיר במצב החירום בתור **מרחב שבו למדינה ישנה הצדקה מיוחדת לפגיעה בזכויות אדם**. בשעת חירום כללית, המאיימת על חיי האומה ואשר על קיומה הוכרז רשמית, רשאית המדינה לנקוט אמצעים המפחיתים מהתחייבויותיה לאזרחים על מנת להתגבר על חומרת המצב. עם זאת, **התנאים להפעלת הסמכות לפגוע בזכויות אדם מוגבלים וכפופים בין היתר גם למידתיות ולאיזונים**.

לעניין זה יפים דבריו של ראש ארגון הבריאות העולמי מיד לאחר ההכרזה על נגיף הקורונה כפנדמיה (מגפה עולמית): "All countries must strike a fine balance between protecting health, preventing economic and social disruption, and respecting human rights".

פירוש הדבר, כי לצד תפקידה המרכזי של המדינה בהגנה על הציבור מפני איום הקורונה ומיתון התפשטות המחלה, עליה לעשות כל מאמץ להגשים ככל האפשר את ההגנה החוקתית ושמירת העקרונות אליהם מחויבת דמוקרטיה ליברלית.

נשאל: איך מחליטים באיזו זכות לפגוע כאשר יש התנגשות של זכויות?

כאשר יש התנגשות בין זכויות נוהגים להפעיל את המבחן הבא:

- האם הפגיעה בזכויות היא לשם תכלית ראויה?
- האם הפגיעה בזכויות אחרות היא מידתית או סבירה?
- האם התועלת שמקבלים בעקבות הפגיעה בזכות עולה על הנוק שנגרם בעקבותיה?

אלה הן שאלות מאוד מורכבות ולא תמיד יש עליהן תשובה חד משמעית. לעיתים, אפוא, הן מגיעות לפתחו של בית המשפט העליון להכרעה (כמו במקרה של בג"צ איכון הטלפונים על ידי שבי"כ שראינו קודם לכן).



גם בעת משבר ניתן למצוא דוגמאות של חיזוק זכויות אדם שונות, כמו שוויון או חופש המחאה.

**דוגמה 1:** בעקבות פנייה של האגודה לזכויות האזרח לתאגיד השידור הציבורי, הורחבה מאוד מהדורת החדשות בערבית ונאומם של ראש הממשלה ושל שר הבריאות החלו להיות מועברים בשידור ישיר עם כתוביות בערבית ועם תרגום לשפת הסימנים בערבית. זאת כדי לאפשר גם לציבור דובר הערבית בישראל, כמו לרוב היהודי, להבין את הנחיות החירום בזמן אמת באופן שוויוני.

**דוגמה 2:** בגלל מגבלות ההתקהלות, ומכיוון שאנשים נדרשים להישאר בבית, הרשתות החברתיות מאפשרות לממש את חופש המחאה – בדרכים וירטואליות מותאמות למצב.



**שאל:** מה רואים בתמונה? איזו זכות באה לידי ביטוי?

להעמקה אפשר לקיים דיון עם התלמידים בשאלה מדוע החריג בג'ז את אישור היציאה מן הבית לצורך הפגנה, כנגזרת של חופש הביטוי וכזכות יסוד במשטר דמוקרטי, גם בזמן של תקנות וצווים מחמירים שנקבעו במסגרת המאבק בהתפשטות הקורונה והגבילו את היציאה מן הבית למטרות אחרות).

**מידע בתחום של שלטון החוק וההגנה על זכויות וחירויות**

**נגיף הקורונה חזיונות האדם - שאלות ותשובות**

האגודה לזכויות האזרח בישראל  
جمعية حقوق المواطن في اسرائيل

**האם ניתן לחייב אותי למסור מידע על כל המקומות שבהם הייתי ולפרסם אותם?**

**האם מישוהו יכול לפרסם את שמי כחולה קורונה?**

לא חוק הגנת הפרטיות אוסר על פרסום שמו של אדם לצד ציון מצבו הרפואי. משום כך הרשויות מעניקות מספר לכל חולה ואינו מפרסמות את שמותיהם של החולים במסגרת פרסום התקרה האפידמיולוגית.

ד"ר איתן כץ, מנהל מנהל ממשלתי, עמית מחקר באגודת חינוך וחינוך - נושאים ומידע צי"ר, דרישות באופן שמשותף את תכלית ההגנה על בריאות הציבור ולא מעבר לכך. יש צורך לשקול בכל מקרה את נחיצות הפרסום, ולהבטיח שלא יפרסמו פרטים מזהים של החולה. כאשר המידע מוביל באופן ברור לזיהוי של האדם יש לשקול לא לפרסמו בכומבי, והורע רק לאנשים שעשויים להידרש לכך באופן אישי.

מתרגמת לצורכי חיים אנו.

20

לצד מאמצי ההסברה לציבור שנעשים במשרד הבריאות וממשרד ראש הממשלה בתחום של המאבק במגפה, חשוב מאוד שיתקיימו גם מאמצי הסברה בתחום של שלטון החוק וההגנה על פגיעה בזכויות וחירויות.

אנחנו, כציבור שרוצה להיות מודע (לדעת מה הזכויות שלנו גם במצב חירום), יכולים לחפש באינטרנט ובאמצעי התקשורת ולקבל מענה לשאלות.

כאן, למשל, דוגמה מתוך דף השאלות והתשובות באתר של האגודה לזכויות האזרח.

**לסיכום**

- למדנו מהן זכויות האדם והכרנו כמה זכויות יסוד.
- הבנו שזכויות האדם הן לא מוחלטות וכי לעיתים יש התנגשות בין זכויות.
- בתקופות משבר, כמו בימי הקורונה, אנו רואים שיש ריבוי התנגשות בין זכויות ולעיתים אף פגיעה כפולה בזכויות אדם.
- ראינו שגם בתקופות כאלה חשוב לשמור על מידתיות ואיזונים בפגיעה בזכויות אדם ולשמור על עקרונות הדמוקרטיה.

האגודה לזכויות האזרח בישראל  
جمعية حقوق المواطن في اسرائيل  
The Association for Civil Rights in Israel

21

נסכם את התובנות והמסרים העיקריים מהשיעור. נדגיש כי המאבק בהתפשטות נגיף הקורונה מעורר לא מעט שאלות הקשורות לזכויות אדם. פעולות לבלימת המגיפה הן הכרחיות לשם השמירה על בריאות הציבור ועל הזכות של כולנו לבריאות ולחיים. עם זאת, צעדים דרסטיים להגבלת תנועה, מניעת התכנסויות, טיסות וכניסה לישראל, השבתת לימודים ומקומות עבודה – בעיקר כאשר הם מתמשכים מעבר למספר שבועות – מובילים לפגיעה קשה בזכויות האזרחים. **על הפגיעה בזכויות אדם, גם בשעת משבר, להיות מידתית**. לפיכך, כל מהלך שנעשה לטובת המאבק בקורונה חייב להיבחן בכובד ראש גם בהיבט של צמצום הפגיעה בזכויות אדם.